

Ahol Szent Ferenc fiai nyugszanak

A FERENCES KRIPTA LEGALÁBB 600 ÉVES

Még annál is régebbi temetkezési hely lehet a Szent Erzsébet (ferences) templom kriptája, mint az építési adatok mutatják. A legrégebbi sírfeliratok 17. századiak, de a templomról már a 14. századi történetírás megemlékezik, mint a pestisjárvány idején (1348) működött kórháztemplomról. 1360-ban pedig letelepítették ide a ferenceseket, és II. Kálmán győri püspök (1337–1375) ezt a templomot adta nekik a rendházzal együtt, azóta a szerzetesek bizonyosan temetkeznek ide. E közel 700 éves múltnak is vannak azonban további, az idők mélyére nyúló gyökerei. A ferences történetírás szerint a püspök megbízottjaként Szienai János alakította a szegények befogadásával, gondozásával és betegek ápolásával is foglalkozó ispotályt kolostorrá és kapcsolta hozzá a templomot, amely akkor még csak egy kis kápolna volt, ez a mai szentély. Alatta már addig is helyeztek el megholtakat, annak a kora kereszténységben kialakult szokásnak megfelelően, hogy szent helyekre temetkeztek az egyháziak, a templomok kegyurai és jótévi.

A kriptá régmúltjának fontos forrása a Sabaria Franciscana, amelynek szerzője, Takács Ince atya lábjegyzetben leírja személyes helyszíni tapasztalatait, amelyeket 1945 novemberében a ferences templom főoltárának átépítésénél szerzett. Ezek szerint a régi főoltár egy koporsó alakú téglapítmény volt, hosszanti falra épült, amely római kori falnak tűnt. Az oltár alatt kétoldalt pedig két hatalmas tiszta fehér márványkő feküdt kelet-nyugati irányban, amelyek alapköveknek látszottak. A történetíró szerzetes levonta azt a következtetést, hogy pogány szentély vagy temetkezési mauzóleum alapjai lehettek. Az ősi köveket felhasználták a falak építésénél. (A mai kutatók némelyikében az is felmerül, hogy itt lehetett Quirinus püspök 4. századi nyughelye.) Ince atya 60-as években készült forrásmunkája szerint Szienai János a meglévő kápolnához gótikus templomhajót építtetett, az alatt pedig egy másik, boltozatos, bejárható kriptát alakítottak ki, amely a renden kívüli elhunytakat is befogadta.

A legújabb kutatások nem zárják ki a 14. századi ispotály létezését, amely a kórház és a szegényház szerepét is betöltötte, és hogy a ferences rendház erre alapult, de állítják, hogy a 15–16. században biztosan létezett egy független ispotály, amelynek külön kápolnája volt. A történészek feltételezik, hogy az egyhajós csarnoktemplom a 14. század utolsó harmadában épült gót stílusban – lebontva a régi kápolnát, együtt a szentély és a hajó. Az egyik forrás szerint a templomot Szent András tiszteletére építették, egy másik forrás szerint (amely egy 16. században használt pecsétre hivatkozik), a védőszentje Pádúai Szent Antal volt. A templomba való temetkezésről a legrégebbi biztos nyom egy 1428-as oklevél, amely Damonyai Pál fiát, Adalbertet

szerzetestárssá fogadja, és engedélyezi családja számára is, hogy a templomba temetkezzenek.

A ferences templom két kriptájának lejárata jelenleg a templom közepén található. Szeretnék egybenytitni a kettőt még 2017-ben, és áthelyezni a bejáratozatot, hogy a kriptá kívülről legyen látogatható, az elképzelés talán 2018 tavaszára megvalósulhat. Horváth Achilles plébános atya a kísérőnk, aki 26 éve tett örök fogadalmat a ferences rendben, harmadik éve vezeti a szombathelyi Árpád-házi Szent Erzsébet-templom plébániáját.

A szentély alatti kriptá elsősorban a ferences rendi szerzetesek nyughelye, nem látogatható, feltárás alatt van. 1879 óta nem temettek oda. Az atyától megtudjuk, régészeti, antropológiai, mérnöki munkákat végeznek, hogy a kripták egybenytitása, bejáratozat áthelyezése elvégezhető legyen. A terv szerint a korábbi koporsós temetések helyett ebben a sírboltban is urnakriptás temetések lesznek.

A feltárás során húsz koporsót bontottak ki, közülük hat olyan volt, amelyben polgári személyek földi maradványait találták meg, a többiben ferences testvérek nyugodtak, amit a ruházatuk maradványai, a mellettük talált kereszt, érem alapján lehetett megállapítani. Csak néhányuknak volt azonosítható a személye: Szekér Teobáld (1742–1826) házfőnök volt 1803-tól 1806-ig és 1810-től 1815-ig, Perlaky Leó (1754–1834) gimnáziumi tanár és házfőnök 1815-től 1818-ig. Bejczy Paszkál szakács volt, elhunyt 1825-ben, Nagy Atanáz hitszónok és jubiláló pap 1821-ben halt meg. A többi sírhelynél összeomlott a fülke, összerogytak a festetlen fakoporsók, nem lehetett megállapítani semmilyen érdembeli adatot.

A főhajó alatti kriptá működik, látogatható. A templom padozatában nyíló szárnyas ajtón át meredek lépcsősoron megyünk le egy szintet a föld alá. Körülnézünk a mai formájában barokk temetkezési helyen, amely ferencesek és civilek nyughelye évszázadok óta. A sírtáblákon látható történelmi jelentőségű nevek 17. századiak, a polgári lakosság urnakriptáinak dátumait nézve az 1900-as évek elejéről való a legkorábbi.

A lejárát mellett jobbra egy latin nyelvű emléktábla olvasható Dignissima Memoria Cinerum felirattal: Szvetics Jakab császári és királyi tanácsos, a Szent István-rend lovagja sírtáblája, aki életének 78. évében 1781. július 11-én hunyt el.

Balra Gothard István (1869–1948) orvos és festőművész sírhelye található, ő a neves herényi Gothard-fivérek egyike. Bécsben bel- és idegyógyászzal foglalkozott, dolgozott Berlinben és Párizsban is. Neki volt először röntgenkészüléke Magyarországon. Öccse volt Gothard Jenőnek, a tudományos kísérleteivel nagy hírnevet szerzett mérnök-csillagásznak, akivel együtt a röntgensugarak orvosi alkalmazhatóságának felfedezése után néhány héttel már röntgen-felvételeket készítettek. Jenő csillagvizsgálót épített a kastélyukban, ahol elsőként fényképezett hullócsillagokat, üstökösöket, és meteorológiai megfigyeléseket végzett, az adatgyűjtésben István testvére is segített. (A csillagász Jenő és a középű Gothard-fió, a mezőgazdasággal foglalkozó Sándor a herényi temetőben nyugszanak a szüleikkel.) A herényi születésű híres Gothard-fivérek fejlesztéseikkel, újításaikkal messze túlnőtték a falu határait. Közülük Istvánnak voltak

† GEN. D. M. STEHA. S. PANICH †

† DILECTA MOESTUS POSUIT OBEUNTI 8 NOUE MB. 16 37 †

† CAESARVM REGALLVM DIRECTOR. GEN. ROSA. DOMINA †

SCIO QUOD REDEMP
TORMEUS VIVIT ET
INNOUISIMODIE DE
TERRA SURRECTUR
SUME T INCARNE
MEA. UIDEBO. DEU
SALVATOREM. MEU
1637

† SVS ANNA. SIBIRI. CONDICI †

művészi törekvései: festészeti témává tette Herényt, impresszionista stílusban dolgozott. Ő festette az édesapjuk által a múlt század fordulóján újjáépíttetett templom Szent György legendáját idéző képeit.

Ugyanezen a kolostor felőli falon (bal oldalon) egy aranybetűkkel írt fehér márványtábla állít emléket a mögötte nyugvóknak, a felirata: „A béke álmát alusszák templomunk kriptájában több százan, hívek, ferences atyák és testvérek”.

A névsorban első a Vas megyei származású (zsennyei) Sennyei István győri püspök, II. Ferdinánd uralkodó királyi kancellárja (elhunyt 1635-ben), aki visszatelepítette a ferenceseket Szombathelyre. A szerzeteseknek a 16. század elején, a törökidulás idején, a mohácsi vész után egy időre (1526–1537) kellett elhagyniuk a várost. 1541-ben a reformáció áldozata lett a templom és a kolostor is. 80 év múltán, 1630-ban Sennyei István segítségével tértek vissza a ferencesek Szombathelyre. Püspöki rendelkezése nyomán kezdték meg a felújítást 1633-ban, Pázmány Péter esztergomi érsek jelentős anyagi támogatásával, és a következő évben a templomot már fel is szentelték. Történeti forrás a szenteléskor mondott püspöki beszéde, amely fennmaradt (az okirat a gyóntató szobában található). Sennyei romjaiból építette újjá a templomot, „csatolván hozzá a kolostort, mivel a hagyomány szerint a kettő összetartozott”. Azóta Szent Erzsébet a templom védőszentje, aki II. András király lánya volt, a türingiai tartománygrófhhoz ment feleségül, ahogy rangja megkövetelte, de amikor fiatalon özvegy maradt, saját elhatározásából a szegények szolgálója, betegek pártfogója lett.

A sírbolt márványlapján másodikként Hefele Menyhért építész (1716–1794) nevét örökítik meg az aranybetűk, akinek a templom külső falán is van emléktáblája. A történetírás szerint ide temették a ferencesekhez (habár a most feltárás alatt álló kriptában nem találták meg, lehet a sírhelye máshol a templomban). A Tiroli születésű osztrák építész, a klasszicizáló késő barokk stílus Európa hírű mestere volt, dolgozott Bécsben, Pozsonyban, Passauban. Magyarországon Esterházy Miklós herceg fertődi kastélyának homlokzati kialakítását végezte. Oktatott is a fertődi kiképző intézményben, amit Esterházy Miklós, mint a Magyar Királyi Nemesi Testőrség parancsnoka hozott létre 120 fővel Mária Terézia rendelete alapján. A vármegyéből érkező nemes ifjak nemcsak katonai ismereteket, hanem nyelveket és az európai műveltséghez szükséges tantárgyakat is tanultak. Hefele tanította az építészetet, Joseph Haydn a zenét, Bessenyei György az irodalmat.

A pozsonyi primási palota építésén dolgozott, Batthyány József hercegprímás megbízott építőmestereként, amikor Szily János, a szombathelyi megyéspüspök meglátogatta, és meghívta Szombathelyre, az itteni püspöki székhely kiépítésére. Hefele tervezte – Szily püspökkel együtt gondolkodva – a szeminárium épületét (1777), a Püspöki palotát (1778–1783), később a nagypréposti Eölbey-házat (amit a tervei alapján 1796–1800 között épített fel Anreith György). Hefele a szombathelyi székesegyház tervezésének és kivitelezésének feladatát 1789-ben kapta, elkezdte a kivitelezést, de nem tudta végigvinni, 1794-ben elhunyt, így ennek befejezését is tanítványára, Anreith Györgyre bízták. Azonban így is Hefele érdeme Magyarország legszebb barokk terének megtervezése.

A kripta e sírhelyének fehér márványtábláján az utolsó név P. Takács Ince (1894–1974) ferences szerzetese, aki a közösségben tanári és magiszteri beosztást kapott. Miután Rómában három éven át folytatott egyháztörténelmi és ferences rendtörténelmi kutatásokat, és a vatikáni titkos levéltárban is hozzáfért anyagokhoz. Hazatért, tanított, előadásokat tartott a rendtartomány filozófiáján és teológiáján 52 féleven át. Visszanézve úgy látta, ez is mind arra készítette fel, hogy megírja a szombathelyi franciskánusok történetét. A háborús időkben is anyagot gyűjtött, fáradhatatlanul kutatott könyvtárakban és levéltárakban, a „Nulla dies sine linea” (Egy nap se teljék el írás nélkül) jegyében élt. 1950-ben, mikor a szerzetesi közösségeket feloszlatták, ő is elkerült a városból, de visszatért, összesen 23 évet tartózkodott Szombathelyen. Élete fő művét, a Savaria Franciscana-t a rend szombathelyi jelenlétének 600. jubileumára készítette, az 1360 óta folyó ferences élet tiszteletére 1960-ra kívánt elkészülni vele, végül a vaskos kézirat szerkesztését 1965-ben fejezte be. A várostörténeti fejezeteket posztumusz adták ki 1998-ban. Ebben olvashatunk a ferences kriptáról is, amelynek történetéhez sokféle forrásból gyűjtött adatokat. Legkorábbiaként egy 1660-as végrendekezést említ, amely arról szól, hogy Gorup János és családja ide temetkezik, és itt „Bizonics Eleemosinatio” fejében neki magának „es maradékinak örökös Temető hellek Leszen”. A számadási könyvekből is nyert a kriptára vonatkozó adatokat, ezek között a legrégebbi sírboltra utalás 1680-ból való. A kiadások rovatból kiderült, hogy mikor mennyit kaptak a kőművesek egy-egy temetésért, és mivel nemcsak mindig falbontásról és építésről szólnak a feljegyzések, hanem lépcsőjavításról is, ebből kiderül, hogy a szentély alatti kripta lépcsőzetét is megbontották alkalmanként, vagyis oda is rendszeresen temettek. Ince atya külön fejezetet írt „A szombathelyi ferences kolostor rendi halottai – A kolostortemplomban eltemetett egyháziak és világiak névsora” címmel, részben a kolostor kéziratos könyvei között talált ún. rendi Nekrologikumok alapján, amelyek egész évre szólóan, napra bontva felsorolták a halottakat. Az egyik 18. századi, a másik 19. századi. A régebbi, 1754-es keltezésű, felsorolja az addig elhunyt ferences szerzeteseket 1614-től. A másikat 1884-ben kezdték írni, és 1950-ig volt érvényben. Mindezt kiegészítette egy olyan halotti jegyzékkel, amely az 1788-tól 1896-ig a Szent Márton temetőben eltemetett rendiek neveit tartalmazta, illetve a mindenkori házfőnök által vezetett névsorral, amely pedig az 1825–1950 között elhunyt rendtartományi halottakat tartotta nyilván. A számadási könyvek bevételi rovatából is ki tudta egészíteni ezeket a listákat, mivel 1739-től 1879-ig katalógust vezettek a kriptába temetettekről, és hogy ezért ki mennyit fizetett. (Az Ince atya által összeállított hosszú-hosszú névsorban megtalálhatók a jelenleg feltárás alatt lévő kriptában beazonosítható személyek nevei is.)

Ince atya a templom alatti kettős kripta korabeli állapotairól a rendház domus historiájában megörökített „háromszori szemtanúi leszállás” (1923, 1934, 1937) emlékeit idézve ír. Az első vonatkozó bejegyzés így fogalmaz: „P. Quardián... megnyitotta zárdatemplomunk régtől elzárt és ismeretlen kriptáját...” A leírások is mutatják, hogy a kripta időről időre megtelt, a koporsók szétestek, a csontok, ruhafoszlányok, gombok kihullottak, szükséges volt újra és újra rendet tenni, a maradványokat újra-

temetni. A krónikás megjegyzi, hogy a rendezés legalább minden ötven évben szükséges, és valószínűleg eddig is így történhetett, különben – ismerve a 17. század óta idetemetettek hosszú névsorát – nem fért volna el a sok halott. Mindig nagy volt az idetemetkezési igény, és a kriptá befogadóképessége méreténél fogva nem túl nagy.

Balra hátul a most 92 éves Sill Aba atya (1925-) előkészített sírtábláját látjuk, aki 28 éve folyamatosan a ferences rendházban lakik, amióta 1989-ben a rend újrászerveződött. További négy év adódik ehhez, mivel 1946–50 között is a kolostor lakója volt a rendi teológiai főiskola növendékeként. Amikor a rendházakat elvették, a szerzetesi ruhát fekete reverendára cserélte, miután Kovács Sándor püspök átvette az egyházmegyéhez, és teológusként Budapestre küldte a központi szemináriumba, hogy ott tanuljon tovább. 1953-ban Körmentre helyezték, majd Zala megyébe. 1956-ban visszahozták Szombathelyre, kinevezték szentszéki jegyzőnek, majd bírósági jegyző, kötelékvédő lett, később püspöki bírósági helynök. A forradalmi eseményekbe nem kapcsolódott be, de elszenvedte a következményeit. Az ávosok folyamatosan be akarták szervezni, hogy szolgáltatson információkat a Püspöki palota és a püspök életéről. Pofozták is, volt, aki verés közben az arcán nyomta el a cigarettáját. Azzal védekezett, hogy ő „nem is igazi egyházmegyes pap, mert egyszerű ferencesként nevelkedett”. A 60-as években az Egyházmegyei Bíróság jegyzői tisztségének betöltése mellett lelkipásztori kisegítést vállalt előbb a Székesegyházban, majd a Szent Norbert lelkészségen, amelynek később a vezetője lett. Közben segítette az Egyházmegyei Könyvtár és Levéltárban Géfin Gyula, az 1953-ban bezárt szeminárium rektora kutató és feldolgozó munkáját, 1985-ben ennek az intézménynek az élére került. 1989-ben letette a papi ruhát, ismét ferences habitust öltött, feladta a székesegyházi plébánián vállalt szolgálatot, és a megyéspüspök rendelkezése, illetve a rend főelőjárójának kinevezése alapján a ferences rendház főnöke és a templom plébánosa, majd hamarosan tartományfőnök is lett. Közéleti szerepléséért többször kitüntették: 1998-ban Pável Ágoston emléklappal ismerték el, 2003-ban a Pázmány Péter Katolikus Egyetemtől aranydiplomát kapott, 2011-ben megválasztották „az év vasi emberé”-nek, Vas Megyéért Díjjal jutalmazták. Alapító tagja a Pro Savaria Egyesületnek. Gazdag életútjának jelenlegi szakaszában (2006-tól) lelkipásztorként tevékenykedik. 2010-ben mutatta be gyémántmiséjét, pappá szentelésének 60. évfordulóján.

A kriptalejárattal szemközti falon Bendes Valerian OFM (Ordo Fratrum Minorum) (1873–1940) sírtáblája látható, aki X. Pius pápa gyóntatója volt, valamint a szombathelyi ferences teológia (papképzés) megalapítója és épületének építtetője, és az annunciáta nővérek biztosa. Ince atya az ő emlékének ajánlotta nagy művét, a Sabaria Franciscana-t.

Itt nyugszanak Tibola Imre nagyprépost (1930–2016) szülei: a Körmenten élt Tibola Károly (1886–1952) bérkocsi-tulajdonos és neje Decher Rozália (1892–1954), aki házasságkötése előtt Batthyány-Strattmann László családjának hercegi virágkertészetében dolgozott, ő díszítette a várkapolna oltárát. Tibola Imre hetedik gyermekként jött világra. Mélyen vallásos környezetben nevelték, a templom közelében laktak, vasárnaponként ő is ministrálhatott a hercegorvos körmendi kastélyá-

ban található kápolnában. Már gyermekként tudta, hogy pap szeretne lenni. Megtiszteltetésnek érezte, hogy személyesen ismerhette Batthyány-Strattmann Lászlót, akinek később, felnőttként a boldoggá avatását megelőző eljárásban jelentős szerepet vállalt.

1950-ben a ferenceseket elűzték, a rendházat államosították. Tibola Imre itt, a Szent-Erzsébet templomban kezdte papi pályáját, 1954-ben káplánként. Az egyház-üldözés éveiben vitték véghez a Mária szentév tiszteletére az új szárnyas főoltár építését, amelyet 1955-ben Szent Ferenc napján áldott meg Kovács Sándor megyéspüspök. Az 1956-os események után Tibola Imrét bebörtönözték. Mikor szabadult, el kellett hagynia a Szombathelyi Egyházmegyét. 1972-ben került vissza, és 1974-től 1989-ig, a ferencesek visszajöveteléig ismét a Szent Erzsébet plébánián működött. Ez idő alatt történt (1977-78-ban) a templom külső restaurálása, és új rézlemez borítást kapott a torony. 1979-ben Tibola Imre ezüstmiséje emlékére készült a szépen faragott „szembemiséző” oltár. Az ő nevéhez fűződik két fontos üvegablak, amit még jó pár évvel a rendszerváltozás előtt festetett 1981-ben, megemlékezvén Brenner János vértanú pap születésének és a hercegorvos Batthyány-Strattmann László halálának 50. évfordulójáról. 1989-től a székesegyházi főplébánia élére került, 1999-ben nagyprépost, 2001-ben címzetes apát lett, ezért temették a székesegyházi sírboltba. De a családja itt nyugszik a ferenceseknél, ahol összesen 17 évet szolgált. A ferences kriptában a Tibola család sírtábláján áll egy keresztnév is: Mária (1916–1987), az évszámból kikövetkeztethetően elképzelhető, hogy a közismert pap nővére volt, négy felnőttkort megért testvére közül az egyik.

Felmegyünk a létrán, a nyirkos hideg mélyből visszalépünk a földszintre, ismét a ferences templom közepén állunk, becsukódik mögöttünk a padozatba épített szárnyas ajtó. Kifelé menet, a templom melletti folyosón feltűnik egy 17. századi sírkölap, mint falidísz. A latin felirat arra emlékeztet, hogy az 1637. november 8-án elhunyt Sibrik Zsuzsannának készítette férje, nemzeti Supanich István királyi ügyész. A családi címer közepén ágaskodó oroszlánok, a tetején oroszlán karddal. A pompás faragvány méltó az asszonyhoz, aki a szarvaskendi származású, ősrégi Vas vármegyei adományos nemzetség, a Sibrik család sarja volt, amelynek nemzedékrendje a 15. század elejéig visszavezethető, az egyik felmenő Mátyás alatt (1471-ben) hadvezér volt. A család egyik ágának Kőszeg-hegyalján volt birtoka, ennek emléke a ma is álló bozsoki Sibrik-kastély, amely a 16–17. századból való, parkja természetvédelmi terület.

A ferences kriptá története a rendtörténet, még tágabban a várostörténet része. A szerzetesek letelepedése a városban magával hozta a társadalmi igazságtalanságok gyógyításának eszméjét, az elesettek iránti cselekvő szeretetet, hiszen a gazdagsággal közösséget nem vállaló Assisi Szent Ferenc fiai a szegények és betegek szolgálatának szentelték az életüket. Az alázatos életet szimbolizáló szürke darócruhájuk alapján réges-régen szürke barátoknak hívták őket, mígnem XIII. Leó pápa előírta számukra a gesztenyebarna szín viselését. Szombathelyen új nevet kaptak: a „kapun kívülieknek” nevezték őket, mivel kolostoruk a városfalon, a kapun kívül helyezkedett el. (Ez nem zárja ki, hogy Quirinus püspök sírhelye lehetett itt is, hiszen a keresztényül-

dözések idején temethették a falon, a kapun kívülre). A kolduló rendnek sok egyházi és világi támogatója volt – csak a 18. században tiltotta el őket Mária Terézia a kéregetéstől –, és ők mind szívesen temetkeztek a templomba, amely számára adakoztak. Így a kicsinek látszó, de fél évszázadonként szükségszerűen újrendezett ferences kriptá a franciskánusok mellett a 14. század óta bizonyosan sok száz renden kívülnek is nyughelyet adott.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Takács J. Ince: Sabaria Franciscana. A szombathelyi ferencesek története. ACTA SAVARIENSIA 14. Szombathely, 1998.
<http://szombathely.ferencesek.hu/rolunk> – Megtekintés: 2017. 07. 24-én
- Kiss Gábor–Tóth Endre–Zágorhidi Czigány Balázs: Savaria – Szombathely története a város alapításától 1526-ig. Szombathely, 1998.
- Vas megye építészete – B. K. L. Kiadó, Szombathely, 1998.
- Csőnge Márta: Hefele építészete a Nyugat-Dunántúlon – Szakdolgozat, Berzsenyi Dániel Főiskola Társadalomtudományok és Európa-tanulmányok Intézet Művelődéstudományi és Kommunikáció Tanszék, Szombathely, 2002.
- Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedéki táblákkal – Pest, 1863.
- Szerdahelyi Csongor: A Jó Pásztor nyomában – Beszélgetés Sill Aba szombathelyi ferencessel – Martinus Kiadó, Szombathely, 2012
<https://www.martinus.hu/hirek/4716/beszelgetes-a-gyemantmises-tibola-imre-atyaval>
Megtekintés 2017. 07. 18-án
<https://www.martinus.hu/hirek/6809/emlekezes-tibola-imre-nagyprepostra>
Megtekintés 2017. 07. 18-án